

stu, da vrijeme prolazi bez napretka, da gubimo pregovaračke pozicije prema okolini i postajemo ovisni i nemoćni, da to nije slučajno – i nerazumljivo i da proširiti perspektivu, odmaknuti se od besplodne analize posljedica onoga što je šira, globalna promjena nije zavaravanje sve apstraktnijim modelima objašnjenja. Misli o globalizaciji ne znači napustiti marljivost svakodnevnog djelovanja i potrebe za napretkom, ne znači pasti u dešperaciju virtualno nerješivih problema. Promijeniti perspektivu zapravo znači odbiti vjeronje da ono što je ispravno ne može biti i ostvareno. Zamislimo potpuno upropaštenu i nerazvijenu zemlju koja tek izlazi na globalnu scenu. Što bismo učinili? Takav mentalni eksperiment ne bi imao smisla jer zaboravljamo da nismo ni sasvim nerazvijena ni sasvim upropaštena zemlja. Ali baš je tu i pouka. Misli o globalizaciji znači misli o sasvim realnim kategorijama dugoročnih i općih perspektiva gdje nismo sami i gdje dijelimo sudbinu mnogih.

Josip Kregar

Silva Mežnarić (ur.)

ETNIČNOST I STABILNOST EUROPE U 21. STOLJEĆU (Položaj i uloga Hrvatske)

Institut za migracije i narodnosti, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2002, 412 str.

Radi se o četvrtom u nizu zbornika radova na temu promišljanja etničnosti i pridruženih joj kognitivnih koordinata (prethodili su mu *Etničnost, nacija, identitet* (1998), *Kultura, etničnost, identitet* (1999) te *Etničnost i povijest* (1999)), nastalu iz permanentne potrebe predstavnika raznovrsnih znanstvenih disciplina za kontekstualnim proučavanjem i teorijskim uobličavanjem trendova ve-

zanih uz to *sklisko polje* na kojem se sučeljavaju, prvenstveno i presudno, predmoderna, moderna i njihovi derivati i devijacije te oprečni koncepti daljnjeg razvoja i vitalnog održavanja društvenog i kreiranja političkog u okolnostima ubrzane kasnokapitalističke fuzijske paradigme (*fussion paradigm*) i pridružene joj opasnosti od zjapleće i degenerirajuće praznine s jedne, te aktiviranja šarene palete patoloških pokreta s druge strane. Nešto više od 400 stranica teksta i popratnog materijala iz pera dvadesetak autora, mahom hrvatskih, valjana su lektira iz koje izbija, istina pomalo tvrdo, mačovsko čak i kada se radi o ženama, galantni poziv na djelotvorno odnošenje s nosiocima ekskluzivnih prava na moguće praktično djelovanje u smjeru koji bi stišao paranojicu tih, kako kaže urednica zbornika Silva Mežnarić, *zabrinutih umova*.

U šetnju kroz pet većih tematski subordiniranih cjelina zbornika uvodi nas tekst urednice, koji tek iz obzira prema obvezi promišljanja pročitano nije ovdje u cjelini prepisan kao najbolji mogući kroki cjelokupnog sadržaja. Prvi dio, u kojem se tematizira institucionalni okvir, tj. promišlja mogući ideal – tipski nacrt istoga (mehanizmi i institucije stvaranja i očuvanja mira) koji bi zadovoljio potrebe harmoniziranja suživota domaćinskih nosilaca ekskluzivnih prava (uglavnom nacionalno-etnički definiranih) te manjina i svježih migranata donosi tekstove politologa Siniše Tatalovića, pravnika i politologa Mitje Žagara i sociologa Milana Mešića. Tatalović precizno, u skladu s odrednicom *work in progress* za promatrača balkanskih mreškanja, određuje žarišne točke na kojima danas-sutra (a slučaj sukoba u Makedoniji koji do dovršenja teksta nije planuo, ali je implicitno anticipiran, to potvrđuje) može (ponegdje i ponovljeno/lančano) doći i do krvoprolića zbog neriješenih statusa nacionalnih manjina i etničkih odnosa. Teorijskim modelima prevladavanja toga grča bavi se ovdje Mitja Žagar – od preventivnih do policijskih mjera održavanja balansa, zasnovanih na nekoliko popularnih teorijskih modela. Milan Mešić razrađuje teorijsku podjelu na osnovi dviju teza – pronacionalnoj i postnacionalnoj, koje u suvremenim migracij-

skim procesima vide ili rekonstrukciju ili dekonstrukciju tradicionalne nacionalne države.

Drugi dio zbornika posvećen je problemu europskih zemljovida i granica. Tonči Kuzmanić u svom mentalnom polju imaginira tri i pol Europe. U pitanju su arhetipovi izgrađeni na kulturi, tradiciji, naslijeđu i tek donekle zemljopisu. Dakle, anglosaksonska, europskounijska, katolička i jošne-Podeuropa, kojoj nas Kuzmanić zajedno sa širim susjedstvom pridružuje. Razotkrivši slabosti svih modela pojedinačno, autor se okreće ka globalizaciji/amerikanizaciji kao proždirućoj paradigmi koja penetrira u krhku masu svih gornjih nestabilnih konstrukta. Iako jedina ujedinjujuća i jedina istinski sveeuropska, zbog mehanizama širenja (NATO prije svega) upitna je i ne razrješava blochovsku potragu za jošne (*još-ne, još ne*). Socijalna i kulturna geografkinja Laura Šakaja istražuje mentalne karte i njihove aspiracijske artikulacije u zagrebačkih adolescenata. Prekrasni rezultati njezina istraživanja daju nam na znanje da je u većine mladih i dalje neuništivo mišljenje kako je život u nedovršenom hrvatskom društvu gradilištu posve neprivlačan. Iako je udio osoba koje su u zemljama privlačnima/neprivlačnima za život prethodno boravile ponekad mizeran, čak i *na slijepo* Francuska, Španjolska, Monako, Njemačka... s jedne, te Albanija, Bugarska, Jugoslavija... s druge strane, svevažeći su stupnjevi na nepromjenjivoj ljestvici prihvaćanja i odbijanja geopoetičkih snova. Kulturni antropolog Emil Heršak, povjesničarka Sanja Lazanin te povjesničarka i geografkinja Dubravka Mlinarić razmatraju prošlost, sadašnjost i budućnost granica u Europi. Simboličke značajke granica i okoštali institucionalni okviri nastali na osnovi istih, smatraju autori, velika su prepreka ostvarivanju ideje Europe bez granica. Od ranog novog vijeka i prvih utvrđenih suvremenih državnih granica do najnovijih izmještanja granica po postroženim linijama bitno određenima etničkim grupiranjima na prostoru i zaživljenima u vremenu, svjedoči se gotovo metafizičkoj žilavosti kolektivno projicirane potrebe za definicijom unutar nasuprot nadvladavanju strahova od iskoraka u neodređeno kibernetičko polje lišeno *rukohvata* konkretnijeg

masovnog identiteta. Sociolog Aleksandar Vukić razmatra stvaranje fizičkih i duhovnih granica spram različitog u kontekstu poimanja akcijskog prostora i vremena. Konkretno, radi se o situacijama zemalja na ugroženim rubovima kršćanstva (Španjolska, Rusija, Engleska).

Treći dio naslovljen *Identiteti: "stanje stvari" i otvorena pitanja* otvara rad Borisa Banovca na temu pitanja europskog identiteta. Kroz klasičnu priču o izmišljenim zajednicama (i utjecaju globalizacije na njih) autor dolazi do tema hibridnih zajednica, subnacionalnih identiteta, europske nacije i slično, zaključno s razmatranjem mogućnosti novog kolonijalizma i zahtjeva za sociološki popularnom modernizacijom moderne. Sociolog Ivan Burić preispituje identitetne projekte i identitete budućnosti. Nalik teoriji socijalne konstrukcije zbilje, kolektivni akteri obnašanjem identiteta omogućuju pojedincu povratnu reakciju, interpretaciju i aktiviranje novog iskustva. Identifikacijska grupiranja i njihovo razotkrivanje pomažu, smatra autor, definiranju mjesta i uloge kolektivnog identiteta, pa čak i kompleksa istih koji razaznajemo pod nazivom Hrvatska, u budućnosti Europe. Filozof Kiril Miladinov dekonstruira etničke, nacionalne identitete krupnijeg tipa uočavanjem njihova represivnog karaktera na čijem žrtveniku završavaju identiteti nižeg tipa. Hvatajući se teorijskog oružja postmoderne diktature i devijacija na sociologijsku teoriju Urlicha Becka autor iskazuje strahove od prikrivenih fundamentalizama. Vesna Kesic problematizira etničko konstruiranje roda, a Nataša Govedić u *sukobu s andelima* analizira suvremene hrvatske dramske tekstove. Identiteti roda u radu Vesne Kesic impliciraju upotrebu roda u motivaciji za nasilje. Otkrivanje rodne urote na svim razinama – od genderiziranja nacije do ustava prepunog etničkih identiteta.

Četvrti dio zbornika, koji razrađuje pojmovne kontroverzije, donosi rad sociologa Srđana Vrcana, koji u zahtjevu za premještanjem težišta rasprave s etničkog na nacionalno pretpostavlja etničko kao paravan realizacije programa u bitnom zasnovanih na nacionalnom. Identiteti su problematični, smatra autor, prvenstveno kroz dimenzije iz-

gradnje – ekonomske, kulturne... te prema simboličkom izvorištu izgradnje (Gulag ili Karlo Veliki; pooštrujući takve dihotomije i prebacujući ih na polove krajnosti stigli bismo do nužne manihejske dileme suvremenih projekatanata društva). Saša Božić raspravlja problem mogućnosti izgradnje europske nacije kao federacije naseljene uvjerenim Europljanima čiju integraciju dirigira globalizacija. U inzistiranjima na praktičnom provođenju te ideje odozgo prema dolje autor vidi potencijalnu opasnost, konflikt na donjim razinama. Zaključno, Europa bi se mogla konstituirati virtualno. Nenad Mišćević, filozof, analitički britko dekonstruirao sintagmu liberalni nacionalizam. Prihvatanje te pozicije, prema autorovu sudu, predstavlja podvajanje koje u sebi uključuje nekakvog nacionalističkog Robinsona i liberalnog Petka kojem je jedina uloga kompromiserstvo sa svojom suprotnošću. Autor završava pristajanjem uz tezu da je takav bastard dviju nepomirljivosti besmislen. Društveno-muzikološki intermezzo o Lavinjanima pravo je osvježenje nakon 300 stranica sirove građe.

Zaključni dio *Zajednice prošlosti u zajednicama budućnosti* donosi radove Ive Paića i Andree Feldman. Filozof Paić gradi priču o odnosu hrvatskog i europskog, prošlosti, sadašnjosti i percepcijama budućnosti. Zakašnjelost realizacije intenzivnog nacionalnog u ozbiljenju hrvatske države kao rezultata htijenja hrvatskog etnosa na trenutak je zamaglilo konstrukte Srednje Europe, Balkana, Mediterana i slično. Na kritici ideje sudbine i pojma domovine trasira se put u specifičnost europskog prostora. Povjesničarka Andrea Feldman u blitz-vožnji europskom i balkanskom mitologijom, poviješću i aktualnom realnošću na razvalinama greška prošlosti teorijski trasira mogući hrvatski put u Europu. Odstranjivanje negativnog nasljeđa i potenciranje zbira pozitivnih dostignuća historijsko-političkih procesa nužda su u tome kretanju.

Opsežna literatura dana na kraju knjige onemogućuje pregledniji uvid u čitalačke preferencije svakog autora ponaosob, ali figurira kao zgodan zajednički potpis pod cjelokupni produkt kojemu je teško pronaći za-

mjerku. Recenzenti su Dunja Rihman Augustin i Vjeran Katunarić.

U zaključku: organizacija i mreža autora, izdavača (čak tri ovoga puta: Institut za migracije i narodnosti, Jesenski i Turk te Hrvatsko sociološko društvo) i publike neosporno se povećava (ili bi bar trebala povećavati), što doprinosi probijanju ideja i zaključaka ka širim slojevima zainteresiranih.

Darko Duilo

Stjepan Baloban

HRVATSKA OBITELJ NA PREKRETNICI

Centar za promicanje socijalnog nauka crkve, Glas koncila, Zagreb, 2001, 280 str.

Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve HBK je u svibnju 2001 u Zagrebu, organizirao socijalne tribine na kojima se tražio odgovor na pitanje – koje je trenutno stanje i kamo ide hrvatska obitelj.

Kao rezultat tih aktivnosti nastala je i knjiga *Hrvatska obitelj na prekretnici*, koju je uredio Stjepan Baloban, a problematika hrvatske obitelji u obrađena je u osam prikaza: Obitelj i socijalna (ne)sigurnost u Hrvatskoj; Uloga obitelji u novom shvaćanju rada; Obitelj u Hrvatskoj nakon demografskog sloma: stanje i perspektive; Crkveno djelovanje i aktualne obiteljske teškoće; Pravo na sklapanje braka i osnivanje obitelji u Hrvatskoj; Aktualni problem braka i obitelji: etičko-socijalni vid; Komunikacija između djece i roditelja, i Međuljudski odnosi u obitelji. – Autori su stručnjaci s područja demografije, sociologije, psihologije, pastoralne teologije.

U prvom prilogu, naslova "Obitelj i socijalna (ne)sigurnost u Hrvatskoj", Vlado Puljiz govori o promjenama koje su se u posljednjih desetljeća dogodile u obitelji. Ra-